

Araştırma Makalesi

Lise Öğrencilerinin Problemlı İnternet Kullanım Durumlarının Dinî İnanç ve Ahlaki Olgunluk Düzeylerine Göre Yordanması

Halil Ekşi¹
Marmara Üniversitesi

Muhammed Çiftçi²

Öz

Araştırmada lise öğrencilerinin dini inanç ve ahlaki olgunluk düzeyleri ile problemlı internet kullanımları arasındaki ilişkileri ortaya koymak amaçlanmıştır. 224'ü kız (%57,60), 165'i erkek (%42,40) toplam 389 lise öğrencisinin katıldığı çalışmada, Problemlı İnternet Kullanım Ölçeği, Dini İnanç Ölçeği, Ahlaki Olgunluk Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu ile veriler toplanmıştır. Ülkemizde problemlı internet kullanımını yordayan değişkenleri tespit etmeye yönelik araştırmaların sınırlı sayıda olduğu ve bu araştırmaların ancak son yıllarda yapılmaya başlandığı görülmektedir. Buradan hareketle ülkemizde problemlı internet kullanımını yordama gücüne sahip değişkenleri tespit etmeye yönelik araştırmalara ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Çoklu doğrusal regresyon analizi ve Pearson Momentler Çarpım Korelasyon tekniği ile ulaşılan bulgular lise öğrencilerinde ahlaki olgunluğun problemlı internet kullanımının önemli bir yordayıcısı olduğunu, dini inanç düzeyinin ise öğrencilerin problemlı internet kullanımları ile bir ilişkisinin olmadığını göstermiştir. Bu sebeple problemlı internet kullanımını önlemeye yönelik rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde ve daha sonra yapılacak çalışmalarda, bireylerin ahlaki olgunluklarının dikkate alınmasının önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Problemlı İnternet kullanımı • Dinî inanç • Ahlaki olgunluk • Lise öğrencileri • İnternet

1 Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Kadıköy 34722 İstanbul.
Eposta: halileksi@marmara.edu.tr

2 Yetkilendirilmiş yazar: Muhammed Çiftçi, Marmara Mah. 234. Sk. 16/4 Beylikdüzü 34520 İstanbul.
Eposta: muhammedciftci@gmail.com

İnternet; bilginin paylaşımı, akademik çalışma, eğlence, eğitim, ticaret ve iletişim gibi birçok amaca hizmet etmektedir. Bireye ve topluma sağladığı pek çok faydaya rağmen, günümüzde internetin aşırı ve kötüye kullanımı gibi yeni bir problem alanı ortaya çıkmıştır. Modern insan hayatının önemli bir bileşeni hâline gelen internetin kullanım amacı, süresi ve sıklığının problemleri internet kullanımının değerlendirilmesinde ve ortaya konmasında önemli bir kıstas olduğu kabul edilmektedir (Shaw & Black, 2008). Problemleri internet kullanımı, başka bir deyişle internet bağımlılığı, internetin aşırı bir şekilde kullanılması isteğine engel olunamaması, internete bağlı olunmadığında fazla miktarda sinirliliğin ve saldırganlığın ortaya çıkması, internet kullanım zamanının kontrol edilememesi, internette geçirilen sürenin gittikçe artması ve bireyin iş ve sosyal hayatının gittikçe bozulması gibi özellikler ile tanımlanmaktadır (Young, 1998, 2004). Sorunun tanımlanmasının üzerinden önemli bir zaman dilimi geçmiş olmasına rağmen literatürde internet bağımlılığını tanımlayabilecek kavramlar üzerinde henüz tam bir uzlaşma sağlanamamıştır. Problemleri internet kullanımı (Caplan, 2002; Davis, Flett & Besser, 2002; Shapira, Goldsmith, Keck, Khosla & McElroy, 2000), internet bağımlılığı (Young, 1998) ve patolojik internet kullanımı (Davis, 2001; Morahan-Martin & Schumacher, 2000) bu sorun alanını ifade etmek için kullanılan kavramların başında gelmektedir. Bu çalışmada “problemleri internet kullanımı” kavramı tercih edilmektedir.

İnternet kullanıcılarının psikolojik profillerine ilişkin olarak yapılan araştırmalarda düşük benlik saygısı, sosyal anksiyete, yalnızlık, depresyon ve internet bağımlılığı arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur (Sun ve ark., 2005; Selfhout, Barnje, Delsing, Bog & Meeus, 2009). Whang, Lee ve Chang (2003) araştırmalarında bağımlı olmayanlarla karşılaştırıldığında internet bağımlılarının önemli ölçüde yalnızlık ve depresyon belirtileri gösterdiklerini tespit etmişlerdir. Ayrıca internet bağımlılığı genç erişkinlerde psikolojik iyi oluş ve düşük benlik saygısı ile de ilişkilidir (Yen, Ko, Yen, Chang & Cheng, 2009).

Problemleri internet kullanımı sosyal, mesleki ve akademik açılarından negatif sonuçlar ortaya çıkaran, davranışsal ve bilişsel semptomlardan oluşan, pek çok boyutu olan bir sendrom olarak değerlendirilmektedir (Caplan, 2005). Problemleri internet kullanımı kişilerin internet kullanımından ötürü hayatlarının iş ve aile gibi farklı ve önemli boyutlarında ortaya çıkan sorunlar ve devamlı bir biçimde kullanımı kontrol altına almada başarısızlık olarak ifade edilmektedir (Kim & Davis, 2009’dan akt., Ceyhan, 2010). İnsanların yaşamında önemli bir hayat alanı olan internetin ergenler üzerinde çok önemli bir etkisi vardır. Yücel ve Gürsoy’a (2013) göre ergenler interneti daha çok ödevlerini yapma, boş vakitlerinde arkadaşları ile iletişim kurma, ilgisini çeken meselelere yönelik cevapları araştırma ve kendisini kuvvetli hissettiği bir mecrada kendini gerçekleştirme gibi farklı amaçlarla kullanmaktadırlar. İnternetin işe yarar bir şekilde kullanılması ergenlerin gelişimi bakımından pek çok fırsat ortaya koyarken, problemleri bir şekilde kullanımı ise ergenin hayatına pek çok riski de getirebilmektedir (Bayraktar, 2013). Taçyıldız’a (2010) göre ergenler arkadaştan ve aileden sosyal

destek alamama, onlarla yaşadıkları iletişim sorunları ve akademik başarısızlıklarını giderme gibi problemlere yönelik çözüm üretemediklerinde kendilerini internet ortamında ifade etmeye çabalamaktadırlar. Bu durumda ergenlerin sanal ortamı bir kaçma ve saklanma yeri şeklinde gördükleri değerlendirilmesi yapılabilir.

Problemlı internet kullanımı ile alakalı literatür incelendiğinde cinsiyet, yaş ve eğitim durumu gibi demografik değişkenler (Niemz, Griffiths & Banyard, 2005; Siyez, 2014; Treuer, Fabian & Füredi, 2001; Yang & Tung, 2007), yalnızlık (Kraut ve ark., 2002; Sanders, Field, Diego & Kaplan, 2000; Whang, Lee & Chang, 2003), düşük özgüven (Armstrong, Philips & Sailing, 2000), bağlanma stilleri ve akran ilişkileri (Savcı & Aysan, 2016), içe ve dışa dönüklük (Koch & Paratarelli, 2004), heyecan arama (Siyez, 2014), akran baskısı ve algılanan sosyal destek (Esen, 2009) ve depresyon (Bayraktar, 2001; Kim ve ark., 2006; Niemz ve ark., 2005; Whang ve ark., 2003; Yang & Tung, 2007; Young & Rodgers, 1998) ile problemlı internet kullanımı arasındaki ilişkiyi tespit etmeye çalışan araştırmalar görülmüştür.

Literatür incelendiğinde problemlı internet kullanımı ile dindarlık, dinî inanç, ahlakı olgunluk, manevi yönelim gibi faktörler arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların çok az sayıda olduğu görülmüştür.

Basit bir şekilde inanma olgusunun insanlık tarihi ile yaşıt olduğu söylenebilir. Tarihi gelişim süreci içerisinde hemen hemen tüm bireyler ve topluluklar belirli bir inanç yapısına bağlı olmuşlardır. Bu inanç yapıları bireylerin ve toplulukların yaşamlarını anlamlandırma gereksinimlerini karşılama gibi önemli bir işleve sahiptir. Birçok araştırmada dinin ve dinî inancın kişinin şahsiyet bütünlüğüne önemli katkılarda bulunduğu görülmekte, dindar olarak ifade edilen dinî inanç düzeyi yüksek bireylerin psikolojik uyum sağlamada daha başarılı oldukları, karşılaştıkları travmatik yaşantılar, bunalım ve kriz durumları ile daha rahat baş edebildikleri anlaşılmaktadır (Argyle & Beit-Hallahmi, 1997; Clark, 1961; Hood, Hill & Spilka, 2009). Dinin ya da daha belirgin olarak dua ve ibadet etme gibi manevi motiflerin başa çıkma sürecine dâhil olduğu durumlar “dinî başa çıkma süreci” olarak ifade edilmektedir. Bireyin kendisini yaratıcıya yakın hissetmesi, onun lütfu ile sorunlarının üstesinden gelebileceğine inanması, ondan iyilikler istemesi ve bu duruma uygun olarak ibadet ve dua etme gibi faaliyetleri ile din kişinin başa çıkma sürecine olumlu bir şekilde dâhil olabilir. Bununla birlikte din, kişinin yaşadığı sorunları yaratıcının bir cezası olarak görüp onun sevgisinden ümidini kesmesi, yaratıcıya öfke duyarak ondan uzaklaşması şeklinde olumsuz bir şekilde de başa çıkma sürecine dâhil olabilir (Ayten, 2012).

Kapsamlı olarak ele alındığında inanç olgusu, bir şeyi doğrulamak, kabul etmek ve bir şeye bağlanmak manalarını içinde barındırır. İman kelimesiyle aynı manada kullanılıyor olsa da, esas olarak kapsadığı anlam iman kavramından daha geniştir. İnanç kavramı; bilgi, kanaat ve imanı da kapsayan bir kavramdır (Hökeleki, 1998; Vergote, 1999).

Bu araştırmada ise inancın din ile ilgili kısmı olan dinî inanç ele alınacak ve araştırma konusu edinilecektir. Dinî inanç bireyin kendisi ve bütün evren üzerinde mutlak hâkimiyetini kabul ettiği, duyular üstü, yüce kudret ve kuvvet sahibi bir varlık ve bu varlıkla insan arasındaki ilişkileri düzenleyen bir takım esaslarla alakalı olup, bireyin dinî konulardaki kabul, ret ya da şüphede durumunu gösterir (Peker, 2000).

Batı kaynaklarında ‐ahlâk‐ kavramına karşılık olarak, ‐moral‐ kavramının kullanıldığı görölmektedir. ‐Moral‐ kelimesi, Latince ‐moralis‐, karakter, hâl, âdet ve hareket şekli demektir. Longman (Summers, 1995) sözlüğünde ‐moral‐ kavramı iyi ile kötü arasındaki fark; doğru ve yanlış davranışın ne olduğuyla ilgili ilkeler bütünü ve doğru ile yanlış arasındaki farkı idrak edebilme kabiliyeti olarak ifade edilmiştir. İşlâmî düşünce geleneğinde ise ahlâk öncelikle bir meleke ve yeti olarak değerlendirilmiştir. Bu bakımdan Gazali kavramın izahını ‐Ahlâk, nefiste yerleşmiş bulunan bir melekedir (yetidir) ki ondan, fikrî bir zorlamaya lüzum kalmaksızın fiiller kolayca ortaya çıkar.‐ şeklinde yapar (Kılıç, 2007). Bununla birlikte İbn-i Sina ahlâkı, dinî kaynaklı olmakla birlikte, aynı zamanda ruhî ve manevî bir meleke (yeti) olarak tarif eder. Çağrıncı (1989) tarafından ise bireyin iyi veya kötü olarak nitelendirilmesine sebep olan manevi özellikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlar bütünü olarak tarif edilir.

Ahlâkî olgunluk ‐ahlâkî tutum ve davranışlar açısından yetkin ve zirvede olma durumu ve bu duruma en zengin, en gerekli ve en dolgun manasını veren ahlâkî özelliklerin toplamını‐ ifade eder. Ahlâkî olgunluk kavramı ahlâkî gelişim mefhumundan yararlanılarak izah edilebilir. Öğrenme süreçleri ve çeşitli faktörler aracılığıyla gelişen bireyin aynı zamanda olgunlaşması da beklenir. Ahlâkî olgunluğa sâhip bir kişinin nitelikleri değerlendirildiğinde, sorumlu, adil, saygılı, güvenilir, otokontrol sahibi, empati kabiliyeti olan iyi bir birey ve tüm bunların da ilerisinde yasalara ve nizamlara itibar eden iyi bir vatandaş ortaya çıkmaktadır (Lickona, 1991’den akt., şengün & Kaya, 2007).

Kohlberg ahlaki gelişimi dönemlere ayırarak incelemiştir. Kohlberg bireylerin belirli birtakım olaylara yönelik olarak verdikleri tepkileri; kuralların diğerleri tarafından konulduğu gelenek öncesi düzey, ailenin ve toplumun beklenti ve isteklerinin ön planda tutulduğu geleneksel düzey ve kişinin diğerlerinden ve otoriteden bağımsız bir biçimde ahlaki ilkeleri tercih ettiği ve kendine özgü bir değer sistemini ortaya çıkardığı gelenek sonrası olmak üzere üç düzey şeklinde ele almıştır (Çekin, 2013; Senemoğlu, 2001). Meseleye Kohlberg’in sistematığı ile baktığımızda ilgili gelişim seviyelerini bitirip en üstteki ahlaki gelişim düzeyine çıkmış bireylerin ahlaki olgunluğa erişmiş olduğundan bahsedebiliriz. Bu tarife göre ahlaki olgunluk; ahlaki his, yargı, düşünce, tutum ve davranışlar bakımından becerikli ve en üst düzeyde olmak; ahlak dışı tüm durumlara tepki göstermek şeklinde kendini gösteren, ilgili olgunluğa sahip olan kişinin empati becerisinin gelişmiş olduğu iyi bir birey olma durumudur (şengün & Kaya, 2007).

Bu sebeple ahlakı olgunluk ve dinî inanç gibi manevı olarak değerdendirilebilecek faktörlerin bireyin internet kullanımını ne şekilde etkilediğinin ortaya konmasının önemli olduğu düşünölmektedir. Problemlı internet kullanımını ergenlerin fiziksel gelişimlerini, toplumsal yaşantılarını negatif bir şekilde etkilediğı gibi ruh sağlığı bakımından da istendik olmayan neticeler ortaya çıkarabilmektedir. İstendik olmayan bu sonuçların ergenin hem aile hayatını hem de okul hayatını olumsuz etkileyebileceğı göz önüne alındığında problemlı internet kullanımını ile alakalı faktörlerin tespit edilmesinin ve bunların ortadan kaldırılmasının toplum ve birey için önemi çok bariz bir şekilde görünmektedir. Günümüz toplumlarında problemlı internet kullanımını, pek çok yetişkinde olduğu gibi ergenler ve çocuklar için de önemli bir tehdit kaynağı hâline gelmiştir (Ceyhan, 2008). Ancak olumsuz sonuçlarına rağmen literatürdeki internet kullanımınıyla alakalı en sık ortaya konan bulgulardan biri, dünyada önemli miktarda bireyin interneti bilgi sahibi olmak, oyun oynamak, sosyal çevresiyle haberleşmek, çalışmak ve birçok farklı maksat için sağlıklı bir biçimde kullanıyor olduğudur (Davis, 2001).

Ölkemizde problemlı internet kullanımını yordayan değışkenleri tespit etmeye yönelik araştırmaların sınırlı sayıda olduğu ve bu araştırmaların ancak son yıllarda yapılmaya başlandığı görölmektedir. Buradan hareketle ölkemizde problemlı internet kullanımını yordama gücüne sahip değışkenleri tespit etmeye yönelik araştırmalara ihtiyaç duyulduğu düşünölmektedir. Bu çalışmada lise öğrencilerinde problemlı internet kullanımını yordayan dinî ve ahlakı değışkenlerin incelenmesi hedeflenmektedir. Araştırmada problemlı internet kullanımını yordayan değışkenler olarak lise öğrencilerinin dinî inanç ve ahlakı olgunluk düzeyleri seçilmiştir. Araştırmanın öğrencilerin dinî inanç ile ahlakı olgunluk düzeylerinin problemlı internet kullanımını üzerindeki etkisini incelemesi açısından önemli olduğu düşünölmektedir. Bu çalışmada temel problem olarak ‐lise öğrencilerinin dinî inanç ve ahlakı olgunluk düzeyleri problemlı internet kullanımlarını anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?‑ sorusu cevaplanmaya çalışılacaktır.

Yöntem

Bu çalışma mevcut durumu olduğu gibi ortaya koymayı hedefleyen ilişkiyel bir araştırmadır. Dinî inanç ve ahlakı olgunluk ile problemlı internet kullanımını arasındaki ilişkileri incelemek maksadıyla ilişkiyel tarama modelinden yararlanılmıştır. İlişkiyel tarama modellerinde iki ya da daha fazla değışken arasındaki değışimin varlığı veya miktarını tespit edilmeye çalışılmaktadır (Karasar, 2012).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2015-2016 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili Beylikdüzü ilçesinde çeşitli ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören ve basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 389 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışma grubunu

oluşturan bu öğrencilerin 224'ü kız (%57,60), 165'i erkektir (%42,40). Sınıf seviyeleri bakımından ise öğrencilerin 90'ı dokuzuncu sınıf (%23,10), 147'si onuncu sınıf (%37,80), 125'i on birinci sınıf (%32,10) ve 27'si on ikinci sınıf (%6,90) düzeyindedir. Ayrıca öğrencilerin 121'i İmam Hatip Lisesine (%31,10), 99'u Meslek Lisesine (%25,40), 169'u Anadolu Lisesine (%43,40) devam etmektedir. İlaveten öğrencilerin yaş ortalaması 16.10 (SS = 0.94)'dir.

Veri Toplama Araçları

Lise öğrencilerinin dinî inanç düzeylerini belirlemek için [Altemeyer ve Hunsberger \(2004\)](#) tarafından geliştirilen “Dini İnanç Ölçeği”, ahlaki olgunluk düzeylerini belirlemek için [Şengün ve Kaya \(2007\)](#) tarafından geliştirilen “Ahlaki Olgunluk Ölçeği” ve problemlerle internet kullanım durumlarını tespit etmek için ise [Young \(1998\)](#) tarafından geliştirilen “İnternet Bağımlılığı Ölçeği” kullanılmıştır. Bu ölçme araçlarına ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Kişisel bilgi formu. Araştırmada lise öğrencilerinin demografik özelliklerini (cinsiyet, yaş, okul türü, sınıf, gelir ve anne-babanın eğitim düzeylerini) belirlemek için, araştırmacılar tarafından hazırlanan, “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

Dini İnanç Ölçeği. [Altemeyer ve Hunsberger \(2004\)](#) tarafından geliştirilmiş olan Dinsel Fundamentalizm Ölçeği; [Kaya ve Aydın \(2011\)](#) tarafından İslam dininin temel inanç esasları dikkate alınarak Türkçeye ve Türk toplumuna uyarlanmıştır. Beş dereceli Likert tipi şeklinde geliştirilen Dini İnanç Ölçeği'nin maddeleri, “kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum” olarak ifade edilen tercihlerden birisi seçilerek cevaplandırılmaktadır. Dini İnanç Ölçeği 12 maddeden oluşmakta ve ölçekteki maddelerin yarısı, cevap yanlılığını kontrol etmek amacıyla ters yönlü özellik göstermektedir. Doğrudan ifadeleri içeren maddeler olumlu inançları; tersine döndürülmüş maddeler ise olumsuz inançları ortaya koymaktadır. Doğrudan ifadeler için işaretlenen kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum tercihleri, sırasıyla 5, 4, 3, 2, 1 biçiminde puanlanırken tersine dönmüş ifadelerde ise bu puanlama 1, 2, 3, 4, 5 şeklinde olmaktadır. Ölçekten en düşük 12, en yüksek ise 60 puan alınabilmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan, yüksek dinî inanç düzeyini göstermektedir. Dini İnanç Ölçeği'nin hem test-yarı test hem de Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0.78 olarak bulunmuştur. Geçerlik çalışması amacıyla yapılan faktör analizi (varimax) sonucunda ise, ölçeğin 1. 2. 4. 5. 7. 8. 9. 10. ve 12. maddelerinin faktör yükleri birinci faktörde (dinî öğretiler); 3. 6. ve 11. madde yüklerinin ise ikinci faktörde (kategorik düşünce) toplandığı görülmüştür. Ayrıca, madde puanları ile toplam puan arasındaki korelasyon katsayılarının .25 ile .68 arasında değiştiği ve ($p < .01$) düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlara göre, Dini İnanç Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir olduğu söylenebilir.

Bu çalışma grubundan elde edilen veriler üzerinde yapılan güvenilirlik analizlerinde ise ölçeğin, test-yarı test güvenilirlik katsayısı .82 ve Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ise .87 olarak bulunmuştur. Bu çalışmanın sonuçlarına göre de Dini İnanç Ölçeği'nin güvenilir olduğu söylenebilir.

Ahlaki Olgunluk Ölçeği. Şengün ve Kaya (2007) tarafından geliştirilen, kişilerin ahlaki olgunluk düzeylerini ölçmeyi hedefleyen Ahlaki Olgunluk Ölçeği, 66 maddeden oluşan beş dereceli Likert tipi bir ölçektir. Ahlaki Olgunluk Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları 2007 yılında, Samsun ili merkez liselerinden rastgele olarak seçilmiş 830 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Yapı geçerliği için yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca madde analizi neticesinde, madde-toplam puan korelasyon katsayıları ($p < .01$) düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Ahlaki Olgunluk Ölçeği'nin güvenilirliği için yapılan analizlerde ölçeğin, Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ise .93, test-yarı test güvenilirlik katsayısı .89 ve test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .84 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlara göre, Ahlaki Olgunluk Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir olduğu söylenebilir.

Ahlaki Olgunluk Ölçeği'nin maddeleri, “evet her zaman, çoğu zaman, ara sıra, çok nadir, hayır hiçbir zaman” olarak ifade edilen tercihlerden birisi seçilerek cevaplandırılmaktadır. Bu tercihler sırasıyla 5, 4, 3, 2, 1 şeklinde puanlanmaktadır. Olumsuz maddeler ise tersinden puanlanmaktadır. Ölçek 60 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin 47 maddesi olumlu, 13 maddesi ise olumsuz olarak ifade edilmiştir. Ahlaki Olgunluk Ölçeği'nden alınabilecek en yüksek puan 300, en düşük puan ise 60'tır. Ölçekten alınan yüksek puan, yüksek ahlaki olgunluk düzeyine işaret etmektedir.

İnternet Bağımlılık Ölçeği. Young (1998) tarafından, DSM-4'ün “Patojik Kumar Oynama” tanı kriterlerinden uyarlanarak oluşturulan “Tanı Anketi” geliştirilmiş ve daha sonra 20 soruluk bir “İnternet Bağımlılık Ölçeği” oluşturulmuştur. Likert tipi bir ölçek olan İnternet Bağımlılık Ölçeği'nin maddeleri, “hiçbir zaman, nadiren, arada sırada, çoğunlukla, çok sık, devamlı” seçeneklerinden birisi tercih edilerek cevaplandırılmaktadır. Bu seçenekler sırasıyla 0, 1, 2, 3, 4 ve 5 şeklinde puanlanmaktadır. Ölçekten 80 ve üzeri puan alan bireyler “İnternet Bağımlısı”, 50–79 puan arası alanlar “Sınırlı Semptom Gösterenler”, 50 puan ve altı alanlar “Semptom Göstermeyenler” olarak tanımlanmıştır (Bayraktar, 2001).

Bayraktar (2001) tarafından çevirisi yapılan ölçek Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Anabilim dalındaki beş öğretim görevlisi tarafından incelenmiş ve soruların anlam bütünlüğünün bozulmamasına dikkat edilerek, 12-17 yaş grubu ergenlerin anlayabileceği biçimde uyarlanmıştır. Çeviri testin standardize edilmiş Cronbach Alpha değeri açısından güvenilirliği .91, Spearman-Brown değeri açısından da .87'dir. Bu sonuçlar testin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Verilerin Analizi

Çalışmada dinî inanç, ahlaki olgunluk ve problemlerli internet kullanımı arasındaki ilişkiler Pearson Momentler Çarpım Korelasyon tekniği ile hesaplanmıştır. Dinî inanç ve ahlaki olgunluğun problemlerli internet kullanımı üzerindeki etkisini incelemek için ise çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizinde katılımcı sayısının bağımsız değişkenlerin 5 katı kadar olması gerektiği ifade edilmektedir (Meyers, Gamst & Guarino, 2006). Bu çalışmaya 389 kişi katılmış ve talep edilen düzeyin fazlasıyla karşılandığı anlaşılmıştır. Çoklu doğrusal regresyon analizine başlamadan önce birtakım varsayımların karşılanması gerekmektedir. Çoklu doğrusal regresyon varsayımları şu şekilde ifade edilebilir (Büyüköztürk, 2014): (i) veriler çok değişkenli normal dağılım göstermektedir, (ii) bağımsız değişken ile yordayıcı değişkenler arasında doğrusal bir ilişki vardır, (iii) bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı problemleri (yüksek düzeyde ilişkiler) yoktur.

Araştırmaya 389 öğrenci katılmıştır. Çok değişkenli normal dağılım varsayımının karşılanıp karşılanmadığı Mahalanobis uzaklık değerleri hesaplanarak araştırılabilir (Büyüköztürk, 2014). Çalışmanın veri setine ilişkin Mahalanobis uzaklık değerleri incelenmiş, χ^2 ölçüt değerinin üzerinde ($p < .001$) bir Mahalanobis uzaklık değerine sahip olan aykırı değerler yer aldığı 1 gözlem veri setinden çıkarılmıştır. Böylece istatistiksel işlemler 388 öğrenci ile gerçekleştirilerek, verilerin çok değişkenli normal varsayımını karşılaması sağlanmıştır. Ayrıca yordayıcı ve bağımlı değişkenlerin normal dağılım durumları için çarpıklık-basıklık (skewness-kurtosis) değerlerine bakılmış ve değerlerin +1.5, -1.5 aralığında olduğu belirlenmiştir. Tabachnick ve Fidell (2013) bir veri setinde çarpıklık değerinin +1.5, -1.5 aralığında olmasının normal dağılım için kabul edilebilir bir ölçüt olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca histogramlar aracılığı ile normal dağılım eğrilerine bakılmış, dağılımlarda normallikten aşırı sapmalar olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 1
Çarpıklık-Basıklık Değerleri

	N	Çarpıklık	Basıklık
Dinî İnanç	388	-1,033	,791
Ahlaki Olgunluk	388	-,526	,257
Problemlerli İnternet Kullanımı	388	,885	,216

Çalışmada verilerin doğrusallık varsayımını karşılayıp karşılamadığı bağımlı (problemlerli internet kullanımı) ve yordayıcı değişkenlerin (dinî inanç, ahlaki olgunluk) toplu saçılma diyagramı incelenerek test edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre standardize edilmiş artık değerler ile standardize edilmiş yordanan değerler için oluşturulan saçılma diyagramlarının doğrusal bir ilişkiyi tanımladığı görülmüştür.

Regresyon analizinin diğer bir önemli varsayımı ise veri setinde çoklu bağlantı probleminin olmamasıdır. Çoklu bağlantı problemi (multicollinearity), bağımsız

değişkenler arasında yüksek düzeyde ilişkilerin ($r > 0.90$) bulunduğunu ifade etmektedir. Literatürde çoklu bağlantı problemini sınamak maksadıyla pek çok metot tavsiye edilmiştir. Bu yöntemlerden birkaçı varyans artış faktörlerinin (VIF) incelenmesi, koşul indeksinin (CI), tolerans değerlerinin ve bağımsız değişkenler arasındaki korelasyonların hesaplanmasıdır (Büyüköztürk, 2014; Çokluk, Şekercioğlu & Büyüköztürk, 2010). Bu çalışmada bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı problemi olup olmadığını tespit etmek maksadıyla bu dört yöntem kullanılmıştır. Varyans artış faktörlerinin 10'dan düşük olması, koşul indeksinin 30'dan küçük olması ve tolerans değerlerinin 0.20'ye eşit veya daha büyük olması çoklu bağlantı probleminin olmadığını göstermektedir (Çokluk ve ark., 2010). Bu çalışmada bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon 0.24'tür. Değişkenlerin varyans artış faktör değerleri 1.06; tolerans değerleri 0.94 ve durum indeks değerleri 30'dan küçüktür. Elde edilen bu değerler doğrultusunda bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı probleminin olmadığı söylenebilir. Yapılan ön analizler veri setinin çoklu regresyon analizi için gerekli varsayımları karşıladığını göstermiştir. Buradan hareketle 388 veriyle çoklu doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Lise öğrencileri arasında problemlı internet kullanımı, dinî inanç ve ahlakı olgunluk arasındaki ilişkileri test edebilmek amacıyla değişkenlerin Pearson çarpım momentler korelasyon katsayıları hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2

Değişkenler Arasındaki İlişkiler İçin Hesaplanan Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Katsayıları

	X	SS	1	2	3
Dinî İnanç (1)	47,92	8,97			
Ahlakı Olgunluk (2)	267,43	29,97	.242**		
Problemlı İnternet Kullanımı (3)	31,89	21,28	-.029	-.402**	

$N = 388$, ** $p < .01$.

Tablo 2 incelendiğinde lise öğrencilerinde dinî inanç ve ahlakı olgunluk değişkenleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki ($r = .242$, $p < .01$); problemlı internet kullanımı ile dinî inanç arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken ($r = -.029$, $p > .01$); problemlı internet kullanımı ve ahlakı olgunluk değişkenleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki ($r = -.402$, $p < .01$) olduğu tespit edilmiştir.

Lise öğrencileri arasında problemlı internet kullanımının dinî inanç ve ahlakı olgunluk değişkenleri tarafından ne ölçüde yordandığına yönelik olarak çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3

Lise Öğrencilerinde Problemlı İnternet Kullanımının Yordayıcıları Olarak Dinî İnanç ve Ahlakı Olgunluk Değişkenlerine İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Standart Hata _B	β	<i>t</i>	<i>p</i>	İkili <i>r</i>	Kısmi R
Sabit	103.226	9.461		10.911	.000		
Dinî inanç	.171	.114	.072	1.507	.133	-.029	.077
Ahlakı olgunluk	-.297	.034	-.419	-8.738	.000	-.402	-.407
R = 0.408	R ² = 0.166	$\Delta R^2 = 0.162$					
F _(2, 385) = 38.376	<i>p</i> = .0000						

Tablo 3 incelediğinde, dinî inanç ve ahlakı olgunluk değişkenlerinin birlikte, lise öğrencilerinin problemlı internet kullanım puanlarındaki toplam varyansın yaklaşık %17'sini ($R^2 = 0.166$, $\Delta R^2 = 0.162$, $F_{(2, 385)} = 38.376$, $p < .01$) açıkladığı görülmektedir.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre yordayıcı değişkenlerin problemlı internet kullanımı üzerindeki görelı önem sırası ahlakı olgunluk ve dinî inanç şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin *t*-testi sonuçları incelendiğinde ise yalnızca ahlakı olgunluk değişkeninin problemlı internet kullanımı üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir. Dinî inanç değişkeni problemlı internet kullanımı üzerinde önemli bir katkıya sahip değildir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre problemlı internet kullanımının yordanmasına ilişkin regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir.

$$PIK = 103.226 + 0.171 \text{ DİNİ İNANÇ} - 0.297 \text{ AHLAKİ OLGUNLUK}$$

Tartışma ve Yorum

Bu çalışmada lise öğrencilerinin ahlakı olgunluk ve dinî inanç düzeylerinin problemlı internet kullanımı durumlarını ne kadar etkiledikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma neticesinde dindarlık ile problemlı internet kullanımı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Ancak lise öğrencilerinde ahlakı olgunluk düzeyinin problemlı internet kullanımının önemli bir yordayıcısı olduğu belirlenmiştir.

İnternet kullanıcılarının sayısındaki artış ile ilişkili olarak problemlı internet kullanımının küresel bir sorun hâline geldiği değerlendirilebilir. Literatürde problemlı internet kullanımını yordayan çalışmaların büyük bir kısmı kişilerarası ve kişisel hassas faktörleri tespit etmeye yöneliktir. Ancak çok kısıtlı sayıdaki araştırma problemlı internet kullanımı ile pozitif faktörler arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çalışmada ilgili pozitif faktörlerden ahlakı olgunluk ile dinî inancın problemlı internet kullanımı ile olan ilişkisi ele alınmıştır. Literatürde bu tip pozitif faktörlerle problemlı internet kullanımı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırma sayısı çok sınırlıdır.

Knabb ve Pelletier (2014) yaratıcıya bağıllık ve problemlı internet kullanımı arasındaki ilişkiyi yapısal eşitlik modeli ile inceledikleri çalışmalarında, yaratıcıya kaygılı bağlanmanın (yaratıcının terk etmesi ile ilgili endişe) hem problemlı internet kullanımını (internet kullanma ile ilgili takıntı, internet nedeniyle görev ve sorumlulukları ihmal etmek, internet kullanımını kontrol edememe) hem de psikolojik sıkıntıyı (depresyon, kaygı, stres) yordadığını tespit etmişlerdir.

Almenayes (2015) dindarlık ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında, dindarlığın sosyal medya bağımlılığının iki alt faktörünün önemli bir yordayıcısı olduğunu, diğer bir alt faktörüyle ise anlamlı bir ilişkiye sahip olmadığını tespit etmiştir. Çalışmasında dindarlığın, kişiyi sosyal medyanın olumsuz neticelerinden koruduğunu; sosyal medya kullanımını esnasında zaman kontrolünü sağladığını; sosyal medya kullanımı sürecinde ortaya çıkan kompülsif duygularla ise herhangi bir ilişkisinin olmadığını tespit etmiştir.

Charlton, Sog, Anh ve Chew (2013) gençlerde internet bağımlılığı eğilimleri ile dindarlık arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, kadınların dindarlık düzeyleri ile internet bağımlılığı eğilimleri arasında negatif bir ilişki tespit etmişlerdir. Ancak aynı çalışmada erkek grupta dindarlık düzeyleri ile internet bağımlılığı eğilimleri arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır.

Armfield ve Lance Holbert (2003) internet kullanımı ile dindarlık arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, dindarlığın yaş, gelir ve eğitim gibi değişkenlerle kıyaslandığında göreceli olarak oldukça zayıf bir internet kullanım yordayıcısı olduğunu tespit etmişlerdir.

Short, Kasper ve Wetterneck (2015) dindarlık ile pornografi maksatlı internet kullanımı arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında, pornografi maksatlı internet kullanımı sıklığı ile dindarlık arasında negatif bir ilişki tespit etmişlerdir. Dindarlık ile manevi değerlerin uyumu hâlinde ise sifıra yakın bir pornografi maksatlı internet kullanımı tespit etmişlerdir. Pornografi maksatlı internet kullanımının da problemlı bir internet kullanım türü olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ilgili çalışmanın sonuçlarının önemli olduğu düşünölmektedir.

Zhang ve arkadaşları (2014) problemlı internet kullanımı ile evrensel olarak ifade edilen erdemler arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında, ilişki (relationship) ve dürüstlük gibi erdemlerin problemlı internet kullanımının çok önemli yordayıcıları olduklarını tespit etmişlerdir.

Bu çalışmanın sonuçlarının özellikle dindarlık ve problemlı internet kullanımı arasındaki ilişki değerlendirildiğinde literatürdeki az sayıdaki benzer araştırmanın (Almenayes, 2015; Armfield & Lance Holbert, 2003; Charlton ve ark., 2013; Knabb & Pelletier 2014; Short ve ark., 2015; Zhang ve ark., 2014) bulgularıyla örtüşmediği

görülmektedir. Ancak bu çalışmada ahlaki olgunluğun problemleri internet kullanımının önemli bir yordayıcısı olduğu tespit edilmiş ve dindarlık ile ahlaki olgunluk arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buradan hareketle ahlaki olgunluk ile desteklenmemiş bir dindarlığın problemleri internet kullanımında herhangi bir koruyucu etkiye sahip olmadığı değerlendirilebilir.

Bu çalışma neticesinde lise öğrencilerinde, ahlaki olgunluğun problemleri internet kullanımı ile ilgili önemli bir koruyucu etkiye sahip olabileceği düşünülmektedir. Buradan hareketle çalışmanın bulguları dikkate alındığında problemleri internet kullanımı konusunda yapılacak çalışmalarla ilgili aşağıdaki öneriler ifade edilebilir.

Öncelikle literatürde belirgin bir şekilde ihmal edilen, problemleri internet kullanımını yordayan pozitif faktörleri inceleyen başka çalışmaların da yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Lise öğrencilerinde ahlaki olgunluk ile problemleri internet kullanımı arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, okullarda psikolojik danışmanlar tarafından ahlaki olgunluğu geliştirmeye yönelik bireysel ve grup çalışmalarının yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Okullarda değerler eğitimi ile ilgili çalışmaların dikkatli bir şekilde devam ettirilmesinin önemli olduğu değerlendirilebilir.

Araştırma neticesinde ortaya çıkan ahlaki olgunluğun problemleri internet kullanımının önemli bir yordayıcısı olduğu şeklindeki bulgunun, problemleri internet kullanımının önlenmesi ve buna yönelik müdahalelere çok önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak problemleri internet kullanımını önlemeye yönelik rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde ve daha sonra yapılacak çalışmalarda, bireylerin ahlaki olgunluklarının dikkate alınmasının önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.